

David und Michiko Young „Die Gärten Japans. Tradition & Moderne“. Stuttgart (Hohenheim) 2006, Eugen Ulmer KG, ss. 176, ISBN 13: 978-3-8001-5162-2, tłu. na niemiecki Sabine Hesemann.

David i Michiko Youngowie należą do wybitnych znawców japońskiej sztuki ogrodniczej. Sztuka ta, która jest wyrazem japońskiej filozofii i historii, stanowi już od dawna przedmiot podziwu Europejczyków i Amerykanów. Ogrody Japonii posiadają przy tym dwa podstawowe źródła pochodzenia. Jednym był zwyczaj pokrywania małych powierzchni żwirem, a drugim, oparta na tradycjach z Chin i Korei, budowa stawów, cieków wodnych, wodospadów itp. Książka przedstawia historyczny rozwój i wzajemne mieszanie się obu tych tradycji, jak też nowych elementów kształtowania się ogrodów, które doprowadziły japońską sztukę ogrodową do mistrzostwa.

Książka Youngów składa się z czterech części: „Wczesne formy sztuki”, „Podstawy kształtowania”, „Tradycyjne ogrody Japonii” oraz „Ogrody nowszej przeszłości”.

Pierwsze ogrody Japonii, to pokryte żwirem powierzchnie nad brzegiem morza czy rzek albo w lasach, gdzie odbywały się ceremonie na cześć duchów przyrody. Takie żwirowe powierzchnie powstawały już w Starożytności koło domów zamieszkałych przez przywódców rodzin albo przy świątyniach shintoistycznych. Rozwój tworzenia ogrodów znalazł swoje apogeum wraz z przyjęciem chińskiej kultury w VI i VII w. Ta fala kulturowych oddziaływań przyniosła Japonii pismo, buddyzm, a także nowe sposoby kształtowania ogrodów wokół stawów przy świątyniach. Powstało wtedy kilka najpiękniejszych i najbardziej znaczących ogrodów świata. Ciekawe jest to, że niektóre pozostały jednak w tradycji starojapońskiej, składają się na nie tylko skały i żwir.

Mieszanie kultur pozwoliło wprowadzić do tych ascetycznych ogrodów murki, płoty i drogi, stawy, wodospady i mosty, elementy ozdobne, wyspy, pagórki i pawilony, ale także florę (szczególnie rośliny drzewiaste) i faunę (szczególnie wodną).

Istotną rolę w książce Youngów odgrywają rozważania i opisy tradycyjnych ogrodów japoń-

skich, np. herbacianych, ezoterycznych i rajszych, samurajskich czy ogrodów epoki Edo. Wszystkie one tworzone były przez wybitnych artystów i wymagały dużych nakładów czasu i pracy. Zostały w przeszłości ukształtowane przez japońską elitę społeczną – arystokrację, wojowników, kapłanów, czy też bogatych kupców. Najistotniejsze jest jednak to, iż są one otwarte dla zwiedzających, nawet te o szczególnym znaczeniu historycznym, zlokalizowane wokół miast Nara, Kyoto i Osaka.

Podczas wczesnej modernizacji w XIX w. Japonia znalazła się pod wpływem Zachodu. Ujawnił się on także w japońskiej sztuce ogrodniczej, do której wprowadzono nie stosowane nigdy dotąd trawniki. Zaczęto kształtować nowe formy ogrodów z przeznaczeniem dla restauracji, hoteli, zieleni miejskiej, ale także dla osób prywatnych. W okresie po II wojnie światowej nastąpił szczególnie szybki rozwój ogrodów, które do dziś tworzone są w Japonii ale także poza nią (jest ich więcej niż 300). Do najbardziej znanych należą: Ogród Kurimoto w Edmonton (Kanada), Ogród Japoński w Portland (USA), czy Ogród Japoński w Cowra (Australia, Nowa Południowa Walia).

Książka D. I. M. Youngów „Ogrody Japonii. Tradycja i nowoczesność” spotkała się z bardzo pozytywnym przyjęciem na całym świecie. Otrzymała ona także prestiżową nagrodę Amerykańskiego Towarzystwa Ogrodniczego w 2006 r. Daje ona znakomity przegląd rozwoju sztuki ogrodniczej w Japonii. Znakomite fotografie i ryciny pomagają nam nie tylko dokładniej poznać japońskie ogrody, ale głębiej zrozumieć japońską kulturę. Warto by przetłumaczyć tę oryginalną książkę na język polski.

*Eugeniusz Kośmicki
Akademia Rolnicza
im. Augusta Cieszkowskiego
ul. Wojska Polskiego 28
60-737 Poznań*

Wolfgang Nentwig „Humanökologie. Fakten – Argumente – Ausblicke“. Wydanie 2, Springer, Berlin-Heidelberg 2005, ss. 473, ISBN 3-540-21160-8.

Jednym z podstawowych problemów współczesności jest znalezienie prawidłowych relacji

między człowiekiem i środowiskiem. Zagadnieniami tymi zajmuje się, powstała w latach 60. XX w.,

ekologia człowieka. Koncentruje ona swoją uwagę na takich podstawowych problemach jak: (i) zakres zależności człowieka od naturalnego środowiska i zakres jego oddziaływań w przyrodzie, (ii) wykładniczy wzrost zaludnienia i jego wpływ na otaczające środowisko, (iii) współzależność pomiędzy niszczeniem środowiska, zużywaniem zasobów i problemami społecznymi, (iv) znaczenie czasowych opóźnień i nieodwracalnych zmian w systemie człowiek-środowisko oraz (v) określenie granicy ingerencji techniczno-ekonomicznych człowieka.

W 2005 r. ukazało się drugie wydanie książki „Ekologia człowieka. Fakty – argumenty – perspektywy”. Jest to podręcznik opracowany przez profesora Wolfganga Nentwiga, Kierownika Katedry Ekologii w Instytucie Zoologii na Uniwersytecie Berneńskim w Szwajcarii. Autor przedstawia w nim (i) ogólną charakterystykę ekosystemów i oddziaływanie człowieka na otaczającą go przyrodę, (ii) populację ludzką i podstawowe elementy dynamiki populacyjnej, (iii) zagadnienie wyżywienia współczesnej ludzkości, problem energii, a zwłaszcza różnorodne nośniki energii, (vi) surowce jako podstawę gospodarki, (v) problematykę odpadów, (v) znaczenie ekobilanсів, (vi) obciążenie środowiska przez środki chemiczne, (vii) wpływ człowieka na atmosferę i klimat oraz (viii) charakter zmian w biosferze w ujęciu historycznym.

Chociaż dzisiejszy świat znajduje się pod ogromnym wpływem wszechstronnych działań człowieka, to nadal pozostaje powiązany z elementarnymi procesami w ekosystemach i w całej biosferze. Człowiek, ze swej strony, zachowuje się wyjątkowo agresywnie wobec innych gatunków i całych ekosystemów. Współcześnie możemy mówić o globalnym kryzysie ekologicznym, a świat coraz bardziej oddala się od trwałego i zrównoważonego rozwoju, a Ziemia jest nadmiernie wykorzystywana.

W badaniach nad dynamiką populacji najważniejsze znaczenie ma stopa urodzeń i stopa zgonów, tym bardziej, że przeciętny przyrost ludności świata wynosi obecnie 1,3% rocznie. Zagadnienia te są w książce Nentwiga omówione bardzo szczegółowo. Odnosi się on także do problemu wyżywienia tak ogromnego liczebnie społeczeństwa. Produkcja żywności ma kluczowe znaczenie ekologiczne. Przeważa zdecydowanie produkcja roślinna (80%) nad zwierzęcą. Uprzemysłowienie rolnictwa prowadzi jednak do negatywnych skutków ekologicznych, podobnie zresztą jak stale intensyfikowana produkcja zwierzęca. Wiele dyskusji i sporów wywołuje stosowanie w celu zwiększenia produkcji żywności metod biotechnologicznych, produkowanie syntetycznego pożywienia (przy wykorzystaniu mikroorganizmów), a przede wszystkim wprowadzanie metod inżynierii genetycznej (transfer obcych genów). Nentwig stara się odnieść do tych problemów, podkreślając jednocześnie istotne różnice między krajami uprzemysłowionymi i krajami „Trzeciego Świata”.

Kolejnym zagadnieniem, któremu poświęcił autor wiele uwagi jest energia, zarówno ta pochodząca ze Słońca, jak i ta z kopalnych nośników energii, stanowiących zasoby nieodnawialne. Nie wielka część pozyskiwanej energii pochodzi także ze spalania biomasy (10%), elektrowni jądrowych (6%) i hydroelektrowni (4%), jednak w całkowitym bilansie jest to ilość niewielka. Nie należy także zapominać, iż budowa elektrowni atomowych wywołuje protesty na całym świecie, a niektóre kraje myślą bardzo poważnie o wycofaniu się z energetyki nuklearnej (Finlandia, Hiszpania, Wielka Brytania, Niemcy).

Coraz większego znaczenia nabiera więc korzystanie z odnawialnych źródeł energii, takich jak: hydroenergia, energia solarna (kolektory słoneczne), energia wiatru, energia geotermiczna, biomasa (w tym tzw. rośliny energetyczne), wykorzystanie śmieci. Duże możliwości wiąza się ponadto z oszczędnością energii (m.in. z wykorzystaniem tzw. ciepła odpadowego).

Współczesna gospodarka wymaga ogromnych ilości surowców. Wiele z nich powinno być użytkowanych ponownie, jednak recykling i gospodarka odpadami, to niestety jeden z głównych, nierozwiązanych problemów, tym trudniejszy, im większy stopień uprzemysłowienia prezentują zainteresowane nim kraje. Głównym źródłem odpadów jest budownictwo, przemysł i górnictwo, a także gospodarstwa domowe. Na szczególną uwagę zasługują jednak odpady specjalne, zwane też niebezpiecznymi. Ich źródłem jest przemysł chemiczny, ale także metalowy i inne gałęzie gospodarki, a ich usuwanie należy do ważnych wyzwań gospodarczych. Nie rozwiązują problemu składowiska (często nielegalne), spalanie ani kompostowanie. Rozwiązaniem nie jest także eksport, który jest najczęściej tylko „przesunięciem” problemu najczęściej do krajów „Trzeciego Świata” lub Europy Środkowo-Wschodniej.

W omawianej książce autor podkreśla istotne znaczenie ekobilanсів, czyli zestawień potrzebnych ilości surowców, nakładów energetycznych i powstających ilości odpadów przy wytwarzaniu, wykorzystaniu i utylizacji dóbr konsumpcyjnych, aby ująć obciążenie środowiska przez produkt. Z reguły chodzi tutaj o analizy porównawcze przy których ustala się, który z dwóch produktów albo metod produkcji bardziej obciąża środowisko. Wszechstronne ekobilanse są zazwyczaj kompleksowe, obejmując różnorodne parametry, które są ze sobą trudno porównywalne.

Na szczególną uwagę zasługuje oddziaływanie obciążeń środowiska na atmosferę (smog i troposferyczny ozon, kwaśne deszcze, zniszczenie stratosferycznej warstwy ozonowej, emisje dwutlenku węgla i innych gazów cieplarnianych) i klimat. Nentwig omawia w swej książce wynikające z tych zmian zagrożenia i przedstawia konsekwencje dla przyszłych pokoleń.

Zmiany środowiska są niewątpliwie bardzo wszechstronne i wpływają na przekształcanie eko-

systemów leśnych, rzecznych i morskich, a także na liczebność i różnorodność występujących gatunków roślin i zwierząt.

Podsumowując można stwierdzić, że „Ekologia człowieka. Fakty – argumenty – perspektywy” prof. W. Nentwiga stanowi znakomite opracowanie w zakresie ekologii człowieka i przedstawia wyczerpującą i aktualną wiedzę w tej dziedzinie. Gdyby została przetłumaczona na język polski,

znalazłaby szeroki krąg czytelników zainteresowanych problematyką ekologiczną.

Eugeniusz Kośmicki
Akademia Rolnicza
im. Augusta Cieszkowskiego
ul. Wojska Polskiego 28
60-737 Poznań

Christian H. Kress, Faszination Stauden. Besondere Pflanzen für Ihren Garten, av Buch, Österreichischer Agrarverlag Druck – und Verlagsges. m. b. H. Nfg, KG, Wien 2006, ss. 144, ISBN 3 – 7040 – 2130 – X.

Christian H. Kress należy do najbardziej znanych ogrodników austriackich. Jest właścicielem znanego w całej Europie ogrodnictwa z bylinami, położonego na pograniczu bawarsko-austriackim. Byliny z ogrodu Kressa określa się często mianem „bylin Sarastro”. Kapłan Sarastro, jedna z postaci z „Czarodziejskiego fletu” Wolfganga Amadeusza Mozarta, był początkowo złym władcą, który jednak później uległ gwałtownej przemianie. Tak właśnie dzieje się również z wieloma bylinami, które stają się wspaniałymi roślinami ozdobnymi pod wpływem działań ogrodników. Ogronictwo bylinowe Kressa posiada nie tylko znakomite, niezwykle i rzadkie rośliny, ale wykazuje wysoki kunszt artystyczny przy ich prezentowaniu. Wprowadza ono do upraw wiele dotychczas nieuprawianych bylin z wielu zakątków Ziemi.

Obok nasadzeń pokazowych, takich jak ogród z roślinami preriowymi czy duży staw z ciekawymi nasadzeniami roślin wodnych i błotnych, pojawiły się tam także ogrody tematyczne m. in. z funkiami i trawami.

Ch. H. Kress przedstawił swoje doświadczenia i rady dla hodowców w książce „Fascynacja bylinami. Szczególne rośliny dla Państwa ogrodu”. Przedstawił w niej najnowszą wiedzę o bylinach, własne doświadczenia ogrodnicze i relacje z podróży przez wiele odległych krajów, aby poznać byliny w ich naturalnym środowisku. Ważne miejsca zajmują w niej osobiste rozmowy z najwybitniejszymi europejskimi ogrodnikami zajmującymi się bylinami. Ta fascynująca książka pełna jest wspaniałych kolorowych fotografii, wykonanych przez samego autora, a także użytecznych rad dla hodowców.

„Fascynacja bylinami” podzielona jest na rozdziały: „Kultury ogrodowe – kultury bylinowe”, „Ogród z wiosennymi bylinami”, „Alpinarium albo ogród skalny”, „Sztuka kształtowania rabat bylinowych”, „Byliny i różaneczniki”, „Suche i słoneczne stanowiska” oraz „Posłowie”. W pierwszej części książki autor zwraca uwagę na specyfikę upraw bylin w różnych regionach świata podkreślając, że trzeba je traktować jako element wspólnoty roślin znajdujących się w równowadze ekologicznej, co wymaga uwzględnienia zależności występujących w przyrodzie. Przedstawia angielskie i europejskie

wzorce upraw, a także podkreśla znaczenie festiwalu ogrodniczych i dni ogrodniczych, dającym hodowcom szansę do przedstawienia swoich zbiorów, a zwiedzającym oferuje się ogromny asortyment roślin ozdobnych.

W części „Ogród z wiosennymi bylinami” autor przedstawia najbardziej rozpowszechnione odmiany, poświęcając wiele uwagi ciemiernikom (*Helleborus*), które określa się jako „gwiazdy wiosny”, przebiśnigom i licznym odmianom jaskra wiosennego (*Ranunculus ficaria*). Omawia także bogactwo roślin alpejskich i skalnych, typowych dla tak popularnych obecnie alpinariów i ogrodów skalnych. Nie zapomina o wprowadzanych ostatnio do uprawy gatunkach i odmianach miniaturowych.

Do dużych wyzwań ogrodowych należy niewątpliwie sztuka kształtowania rabat bylinowych. Sam autor odrzuca standardowe (rutynowe) sposoby postępowania przyjmując elastyczne koncepcje uprawy, dając czytelnikom wiele użytecznych rad. We współczesnych ogrodach ozdobnych nie może także zabraknąć tzw. soliterów bylinowych, które Kress określa mianem „zielnych olbrzymów”. Do najciekawszych należą podobne nieco do konopi *Datisca cannabina*, duże przetaczniki *Veronicastrum*, gunnery (zwłaszcza *Gunnera maniculata*) czy kapusta morska (*Crambe maritima*). Interesujące są uwagi poświęcone roślinom towarzyszącym różom. Do roślin tych należą lawenda, hyzop, bylica, bergenia, tulipany i narcyzy, a także ostróżki.

Byliny stały się roślinami modnymi. Do najczęściej występujących w ogrodach należą: długokwitnąca rudbekia, bergenia, fiołki pachnące i fiołki rogate, wieczornik damski, pełne dzwonki, staromodne goździki ogrodowe, klasyczne ostróżki, piwonie, duże funkcie, pełne przylaszczki i pierwiosnki. Poczesne miejsca zajmują w ogrodach różaneczniki, którym mogą towarzyszyć dywany malin, różnorodność pierwiosnków, wspaniałe kwitnące mekonopsy, wiele ciekawych gatunków kokorycz i kokoryczek czy jesiennych goryczek.

W wielu ogrodach występują stanowiska słoneczne i suche, na których można tworzyć popularne obecnie ogrody żwirowe, czy też ogrody

sukkulentów, a nawet ogrody o charakterze śródziemnomorskim. Kress podaje wiele przykładów roślin, które w takich specyficznych ogrodach powinny się znaleźć i jak radzić sobie z ich uprawą

Ogrodnictwo Ch. H. Kressa przyczyniło się do wyhodowania wielu nowych odmian bylin, a którymi autor szczegółowo zapoznaje czytelników.

„Fascynacja bylinami” zasługuje na uwagę polskich czytelników. Podkreśla ogromne znaczenie uprawy bylin, ze względu na zachowanie ich wprost bezcennej różnorodności biologicznej. Ta oryginalna książka powinna być przetłumaczona

na język polski, stanowi bowiem cenną pomoc zarówno dla specjalistów, jak i szerokiego grona miłośników roślin.

*Eugeniusz Kośmicki
Akademia Rolnicza
im. Augusta Cieszkowskiego
ul. Wojska Polskiego 28
60-737 Poznań*